

PRILOG O VIŠEJEZIČNOSTI SOCIJALISTA U KASNOHABSBURŠKOJ RIJECI: OPASKE O SAMUELEU MAYLÄNDERU*

Ivan JELIČIĆ

Filozofski fakultet Rijeka /

Politikatörténeti Intézet

Sveučilišna avenija 4, 51000, Rijeka /

Villányi út 11-13, 1114, Budapest

ivan.jelicic@uniri.hr

UDK 929MAYLENDER S.:329

Izvorni znanstveni rad

<https://doi.org/10.31726/via.28.8>

Rad se osvrće na biografiju liječnika Samuelea Mayländera (1866. – 1925.), jednu od vodećih ličnosti riječkoga socijalističkog pokreta i aktivnoga pojedinca u društvenom životu grada Rijeke. Politička, nacionalna, kulturna, jezična i vjerska opredjeljenja Samuelea Mayländera analizirana su usporedno s povijesno-biografskom skicom šire obitelji Mayländer. Pored analize građanske obitelji židovskoga podrijetla i socijalističkoga političara, rad nudi podatke o komunističkom radniku Pavlu Kirchenknopfu.

Ključne riječi: Rijeka, Samuele Mayländer, obitelj Mayländer, biografije socijalista, višejezičnost

Keywords: Fiume/Rijeka, Samuele Mayländer, Mayländer family, Socialists' Biographies, multilingualism

Parole chiave: Fiume, Samuele Mayländer, famiglia Mayländer, biografie di socialisti, plurilinguismo

Zaboravljena ličnost talijanske Rijeke

Krajem Prvoga svjetskog rata naselje na desnoj obali Rječine doživjelo je izrazito turbulentno razdoblje. Nestanak Austro-Ugarske Monarhije i državnih institucija Kraljevine Ugarske, na kraju listopada 1918. godine, označio je početak dugotrajnoga procesa tranzicije s neizvjesnim ishodom državne i nacionalne pripadnosti grada. U razdoblju od 1918. do 1924., realnih i utopijskih, suprotstavljenih i surađujućih, odgovora na pitanje državne

* Rad je nastao na temelju istraživanja biografije Samuelea Mayländera, za detaljniju biografiju upućujem na: Ivan JELIČIĆ, »Sulle tracce di una biografia perduta: Samuele Mayländer (1866-1925)« (dalje: JELIČIĆ, »Sulle tracce di una biografia perduta...«), *Quaderni*, vol. XXVI, Centro di ricerche storiche Rovigno, 2015. Istraživanje je nadopunjeno podacima o obitelji Mayländer te djelomice istraživanjima u sklopu projekta NEPOSTRANS "Negotiating post-imperial transitions: from remobilization to nation-state consolidation. A comparative study of local and regional transitions in post-Habsburg East and Central Europe", financiran od Europskoga istraživačkog vijeća (European Research Council, ERC) Consolidator Grant agreement no. 772264.

pripadnosti Rijeke nije nedostajalo.¹ U nekadašnjoj najvažnijoj ugarskoj luci smjenjivale su se vlade, prolazile vojske i paramilitarne jedinice, vodile diplomatske borbe, da bi u konačnici u kompleksnom procesu tranzicije prevagu odnijela aneksija grada Kraljevini Italiji. Rijeka se tako 1924. našla u sastavu države-nacije gdje je fašistička stranka već bila na putu stvaranja režima. U duhu novoga vremena i nove mitologije nepobitnoga spoja Rijeke, Gabrielea d'Annunzija i fašizma, u travnju 1925. organizirana je manja svečanost za obitelj prvoga palog legionara u »Krvavom Božiću« Marija Assa. U salonu riječkoga *fascija* svečanosti predaje Ronchijeve medalje ocu poginuloga legionara prisustvovali su mnogobrojni riječki fašisti, legionari, članice udruge »Custodi dei morti«, a sam otac, inače vojni časnik, održao je kratak govor.² Radilo se o jednoj od manjih ljudskih sudbina utkanih u temeljni narativ nove fašističke talijanske Rijeke, čvrsto sazdane na neupitnu stremljenju stanovništva prema aneksiji talijanskoj naciji.

U sjeni politički-nacionalno javno glorificirana obiteljskoga gubitka, nekoliko dana kasnije, u istom gradu umire liječnik Samuele/Samuel/Sámuel³ Mayländer (Siófok, 1866. – Rijeka, 1925.). Neoženjen, bez izravnih potomaka, ostavio je iza sebe tri sestre, jednoga brata i njihove obitelji.⁴ Radilo se o visoko obrazovanoj osobi, studij medicine završio je na Sveučilištu u Beču, višegodišnjem djelatniku relevantne riječke institucije, Okružne blagajne za osiguranje bolesnih radnika, i nadasve o istaknutom političkom aktivistu. Samuele Mayländer bio je jedan od vođa socijalističkoga pokreta u predratnoj ugarskoj Rijeci, među utemeljiteljima Kružoka za socijalne studije (*Circolo di studi sociali*), govornik na prvomajskim proslavama, gradski vijećnik u godinama Prvoga svjetskog rata (1915. – 1918.) te prvi predsjednik Komunističke partije Rijeke.

Ipak, ni njegova smrt nije prošla neopaženo. Nekrolog objavljen u *La Vedetta d'Italia*, tada jedinim riječkim dnevnim novinama, odraz su sutona kasnohabsburškoga razdoblja i početka jednoga novog doba. Premda politički vrlo udaljene od Mayländerovih socijalističkih simpatija, koje su u nekrologu spomenute (... *simpatia per le teorie del socialismo piu avanzato*...), novine preminuloga hvale kao »čovjeka velika srca, obdarena rijetkom čvrstinom karaktera koji je (...) imao brojne prijatelje što su cijenili njegovo poštenje i slobodoumnost«.⁵ U duhu tiskovine, ali i novih nacionalnih vrednota, istaknut detalj iz

¹ Vidi nove radove: Raoul PUPO, *Fiume città di passione*, Laterza, Bari – Roma, 2018., i Dominique KIRCHNER REILL, *The Fiume Crisis. Life in the Wake of the Habsburg Empire*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 2020., te jedino istraživanje o razdoblju 1921. – 1924., Danilo Luigi MASSAGRANDE, *Italia e Fiume 1921–1924 dal "Natale di sangue" all'annessione*, Cisalpino-Goliardica, Milano, 1982.

² »L'odierna cerimonia al Fascio. In memoria di Mario Asso«, *La Vedetta d'Italia*, 10. 4. 1915, 2 i »La cerimonia al Fascio. In memoria di Mario Asso«, *La Vedetta d'Italia*, 11. 4. 1925., str. 2.

³ Kada prvi put spominjem osobno ime, ukoliko postoji više oblika imena na koje sam naišao, sve ih navodim. Kasnije se koristim talijanskom formom jer je ona najučestalija, ponajviše zbog korištenih izvora. Međutim, vrlo je teško sa sigurnošću ustvrditi koji je oblik imena ovim osobama bio najbližiji.

⁴ Kao što će biti prikazano, stariji brat Adolfo preminuo je već na početku 20. stoljeća.

⁵ Hrvatski prijevod preuzet iz: Irvin LUKEŽIĆ, »Od mađarskih Židova do riječkih autonomaša« (dalje: LUKEŽIĆ, »Od mađarskih Židova...«), "Mediteran, riječki kulturni prilog", u *Novi list*, Rijeka, 26. 8. 2001., str. 7. Nekrolog na talijanskom jeziku u: »Decessi«, *La Vedetta d'Italia*, 16. 4. 1925., str. 2. Kako se radi o popularizacijskom članku, nažalost, nedostaju izvori i literatura, koji su zasigurno mnogobrojni.

Mayländerova života postaje njegova aktivnost u ratnom Gradskom vijeću Grada Rijeke, gdje se suprotstavio uklanjanju talijanskih imena ulica. Pisac nekrologa zaključuje kako je zadnjih godina Mayländer bio politički neangažiran, prešućujući tako komunističku aktivnost preminuloga.⁶ Osim članova šire obitelji, nekrolog je objavila i Okružna blagajna za osiguranje radnika, institucija za koju je preko trideset godina Mayländer radio.⁷ Privatni i društveni iskazi javnoga sjećanja na preminulu ličnost habsburške Rijeke bili su isključivo na talijanskom jeziku.

Spomenuti nekrolog riječkih novina, uz svu svoju tendencioznost i izostavljene detalje, ukazuje kako se radilo o relevantnoj figuri riječkoga društvenog života i lokalne političke scene, osobi koja je imala određen društveni status koji nije mogao biti u potpunosti zanemaren unatoč političkoj orijentaciji novina. Ali sezona društvenoga ugleda političkih neistomišljenika bila je kratka vijeka. Nakon objavljenoga nekrologa ova je ličnost pretrpjela zaborav u fašističkoj Italiji. Nova talijanska fašistička Rijeka imala je druge i nove heroje, poput spomenutoga Marija Assa, kojima se trebala dičiti. Iščeznuo je prostor za riječku predratnu slojevitost i političku pluralnost.

Radikalna promjena nacionalne i političke paradigme nakon kraja Drugoga svjetskog rata nije rezultirala otkrićem i glorifikacijom socijalista Mayländera. Njegova biografija nije ni sustavno istražena u socijalističkoj Jugoslaviji, Samuele Mayländer postao je samo jedna u nizu biografskih bilješki u narativu o riječkom radničkom pokretu.⁸ Demokratiskim promjenama i obnovljenim interesom za građansku kulturu Mayländer je (p)ostao kratka crtica u povijesti obitelji Maylander/Mayländer.⁹ Danas je ova ličnost gotovo zaboravljena i nepoznata široj (historiografskoj) javnosti. Život i pomanjkanje istraživanja o ovom riječkom socijalistu, ali i aktivnoj društvenoj ličnosti, ustvari je paradigmatičan za razumijevanje problematike istraživanja biografija socijalista, dostupnosti arhivske građe, širih tematika povijesti sjevernojadranskoga prostora te problema višejezičnosti.

Skicirati obiteljsko stablo usprkos povijesnim mijenama

Kao što je već navedeno, Samuele Mayländer nije imao izravnih potomaka, ne postoji izravni nasljednik koji je mogao baštiniti njegovu potencijalnu pisanu ostavštinu. No zaboravu ove ličnosti doprinijele su migracije i povijesni događaji, mahom tragični, koji su zadesili ostale potomke obitelji Mayländer.

Krvavim je povijesnim događajima 20. stoljeća prethodila obiteljska tragedija. Već početkom novoga stoljeća Mayländeri ostaju bez najstarijega sina Adolfa Mayländera (Siófok, 1862. – Rijeka, 1906.). Poput brata neoženjen i bez potomaka, Adolfo/Adolf Mayländer umire mlad od posljedica moždanoga udara.¹⁰ O ovom trgovcu žitom znamo da je u Rijeci

⁶ »Decessi«, *La Vedetta d'Italia*, 16. 4. 1925., str. 2.

⁷ Osmrtnice objavljene u *La Vedetta*, 16. 4. 1925., str. 4. Također, vidi zahvalnicu obitelji u *La Vedetta*, 18. 4. 1925., str. 4.

⁸ Danilo KLEN (ur.), *Povijest Rijeke* (dalje: KLEN (ur.), *Povijest Rijeke*), Skupština općine Rijeka – Izdavački centar Rijeka, Rijeka, 1988., str. 269.

⁹ LUKEŽIĆ, »Od mađarskih Židova...«, str. 7.

¹⁰ DARI-275, *Zbirka matičnih knjiga*, grad Rijeka, Knjiga 1081, Registro di morte 1905-1906, N. 235, 256.

djelovao četvrt stoljeća poslujući u očevoj tvrtki te da je bio cijenjen među kolegama i u riječkom društvu.¹¹ Pokopan je na židovskom groblju u Rijeci.¹²

Obiteljsku tragediju zasjenjuju povijesni događaji 30-ih godina 20. stoljeća i Drugoga svjetskog rata. Kao na obitelj židovskoga podrijetla, na Mayländeru su se obrušili fašistički rasni zakoni iz 1938. godine.¹³

Najtragičnija je sudbina zadesila Samueleova mlađega brata Giuseppea (Martinšćica kraj Rijeke, 1877. – Milano, 1942.?). Prije Prvoga svjetskog rata Giuseppe/József Mayländer bio je relativno poznata osoba na sjevernojadranskom prostoru, vlasnik knjižare-tiskare u Puli, a kasnije knjižare-antikvarijata u Trstu. Upravo je potonja knjižara danas itekako poznata jer ju je Giuseppe Mayländer prodao znamenitom tršćanskom književniku Umberto Sabi, po kojem antikvarijat i danas nosi ime. Sam se Giuseppe Mayländer istaknuo izdavačkom djelatnošću, najprije u habsburškom Trstu i kasnije u Italiji, uređujući radove ponajprije o povijesti umjetnosti.¹⁴ Socijalističkih je opredjeljenja poput brata Samuelea te je bio čak i predstavnik tršćanskih socijalista u Odboru javnoga spasa (*Comitato di salute pubblica*) 1918. godine, nastaloga nestankom Austro-Ugarske Monarhije. Ubrzo nakon sloma Dvojne Monarhije, Giuseppe se nastanio u Bologni, a kasnije u Veroni, da bi doslovce nestao u Milanu tijekom Drugoga svjetskog rata.¹⁵

O sestri Regini (Lepsény, 1873. – Venecija, 1957.), koja je, pretpostavljamo, oko 1921. živjela sa Samueleom,¹⁶ ne znamo mnogo. Poput Samuelea bila je neudana, a na nju se nisu obrušili samo fašistički rasni zakoni klasificirajući ju pripadnicom židovske rase i oduzevši joj talijansko državljanstvo, već je, našavši sklonište u ilegali, preživjela i nacističku okupaciju Rijeke. Sklonivši se od antisemitskoga nacističkog terora, nakon rata, Regina Mayländer iseljava iz Rijeke i boravi u židovskom staračkom domu u Veneciji. Preminula je i sahranjena u istom gradu na židovskom groblju.¹⁷

¹¹ »Decessi«, *La Bilancia*, 8. 3. 1906., str. 1 i »Decessi«, *La Voce del Popolo*, 8. 3. 1906., str. 2. Vidi i: LUKEŽIĆ, »Od mađarskih Židova...«, str. 7.

¹² »Funerali«, *La Voce del Popolo*, 9. 3. 1906., str. 2.

¹³ O fašističkim rasnim zakonima u Riječkoj provinciji vidi: Sanja SIMPER, *Židovi u Rijeci i liburnijskoj Istri u svjetlu fašističkog antisemitizma (1938.-1943.)* (dalje: SIMPER, *Židovi u Rijeci i liburnijskoj Istri*), Židovska vjerska zajednica Bet Israel u Hrvatskoj, Zagreb, 2018.

¹⁴ Njegovoj je izdavačkoj djelatnosti posvećena monografija: Antonio STORELLI – Gianfranco TORTORELLI (ur.), *L'editore Giuseppe Mayländer e la casa editrice Apollo. Storia di una impresa editoriale* (dalje: STORELLI – TORTORELLI (ur.), *L'editore Giuseppe Mayländer e la casa editrice Apollo*), Pendragon, Bologna, 2013., i izložba dostupna na: https://storico.beniculturali.it/mibac/export/MiBAC/sito-MiBAC/Contenuti/MibacUnif/Eventi/visualizza_asset.html_2041008428.html (pristupljeno 28. svibnja 2021.).

¹⁵ JELIČIĆ, »Sulle tracce di una biografia perduta...«, str. 245–247.

¹⁶ Prilikom tragične smrti Cesarea Seassara 1921. u stanu Samuelea Mayländera u Rijeci spominje se, bez imena, jedna sestra. Kako je Regina tada bila jedina neudana, vjerojatno se radi o njoj; »La tragica fine di un avvocato comunista«, *La Vedetta d'Italia*, 16. 11. 1921., str. 2.

¹⁷ Prema informacijama koje je prikupio Salvatore Volpi, potomak jedne druge grane Mayländera/Maylendera; *usp.* Salvatore VOLPI, *Una storia di famiglia*, str. 18–19. Dostupno na: <https://docs.google.com/viewer?a=v&pid=sites&srcid=ZGVmYXVsdGRvbWVpbnxyYWRpY2VkaWNpbnF1ZXxneDo2NWZjMWYzNmQwMTYwZTkx> (pristupljeno 28. svibnja 2020.). DARI-536, *Anagrafska zbirka*, Scheda personale di Mayländer Regina. Na poledini naznačeno "Ođjavljena u Italiju 7. 1. 1950-Optante". Zani-

Za najmlađu sestru Elenu/Mizi (Lepsény, 1882.), udanu 1904. za poznatog riječkog tiskara Ettorea Battaru,¹⁸ pored fašističkih rasnih zakona (klasificirana je pripadnicom židovske rase, ali nije izgubila talijansko državljanstvo),¹⁹ važna životna prekretnica bile su državnopravne promjene proizašle okončanjem Drugoga svjetskog rata. Poput sestre Regine, obitelj Battara napustit će Rijeku ubrzo nakon dolaska jugoslavenskih vlasti, iselivši se u Italiju.²⁰ Svakako je zanimljivo da će i u ovoj grani obitelji doći do izražaja ljevičarska orijentacija; Pietro Battara, sin Elene i Ettorea, bio je član Socijalističke stranke talijanskih radnika i, 70-ih godina šef kabineta talijanskoga predsjednika Giuseppa Saragata.²¹

Potomci obitelj Mayländer nisu bili isključivo vezani za Italiju i Rijeku. Najstarija sestra Gisella/Gizella (Siófok, 1867.) udaje se za kapetana Matu Šarića iz Opuzena, pripadnika tamošnje patricijske obitelji. U prijeracu Mate Šarić bio je zastupnik tršćanskoga Lloydja u Metkoviću, potom postaje generalni direktor parobrodskoga društva Dalmatia, a ubrzo nakon stvaranja Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca generalnim direktorom vrlo utjecajnoga parobrodskoga društva Jadranska plovidba.²² Obitelj je već u kasnom habsburškom razdoblju živjela u Trstu, a u međuratnom razdoblju Tršćanka Gisella Šarić postaje jugoslavenskom državljanicom. U Trstu su se Šarić-Mayländerima pridružili Bojanovichi, također obitelj vezana uz pomorstvo, čiji potomci danas žive u Francuskoj.²³

Iz ove kratke i sažete povijesno-biografske panorame trebalo bi naglasiti očigledan podatak: obitelj Mayländer bila je židovskoga podrijetla. Poput drugih obitelji različitoga

mljivo i nejasno, na poledini je također navedeno, ali prekriženo, da se 1931. iselila u Budimpeštu. Vidi i DARI-53, *Riječka kvestura*, Kategorija S-Stranci, Osobni dosje Maylander Regine.

¹⁸ DARI-275, *Zbirka matičnih knjiga*, grad Rijeka, Knjiga 1049, Registro di matrimonio 1904-1905, N. 198, str. 107-108.

¹⁹ DARI-53, *Riječka kvestura*, AI-informacije, osobni dosje Battara Ettore, Informazioni, 28. 4. 1941.

²⁰ DARI-536, *Anagrafska zbirka*, Scheda personale di Mayländer Elena. Na poledini naznačeno "Rimpatriata 13. 3. 1946. a Venezia".

²¹ JELIČIĆ, »Sulle tracce di una biografia perduta...«, str. 267-268.

²² »Mato Šarić«, *Novi list*, 14. 1. 1926., str. 3. Za jedan objavljeni dio nekrologa, kao i za opsežnu analizu obitelji povezanih sa Žigom Kopajtićem, utjecajnim brodovlasnikom, vidi: Irvin LUKEŽIĆ, »Sigismund pl. Kopajtić Bakarski – pomorski privrednik, domoljub i vizionar. Prilog poznavanju privredne elite sjeverozapadne Hrvatske«, *Bakarski zbornik* 16 (2017), str. 7-182. O Mati Šariću, str. 168.

²³ Gisella Maylander udala se za Matu Šarića u Opuzenu 1886., a sljedeće godine u istom gradu rodila je kćer Mariju Annu. Dostupno na: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3Q57-L99F-MFYQ?i=8&wc=9R2D-T36%3A391644801%2C392205801%2C392206701&cc=2040054> (pristupljeno 3. rujna 2021.). Navedeno kao mikrofilmska građa: Hrvatska, Matične knjige rimokatolika, Župa Opuzen, Matična knjiga vjenčanih 1886. – 1949., 1886. godina, br. 8., str. 2. Hrvatski državni arhiv u Zagrebu i dostupno na: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3Q57-L99F-M659?i=221&wc=9R2D-T3D%3A391644801%2C392205801%2C392206601&cc=2040054> (pristupljeno 3. rujna 2021.). Navedeno kao mikrofilmska građa: Hrvatska, Matične knjige rimokatolika, Župa Opuzen, Matična knjiga rođenih 1877. – 1888., 1887. godina, br. 23, 91. DARI-53, *Riječka kvestura*, Kategorija S-Stranci, Osobni dosje Maylander Giselle. Po sadržaju dosjea vidljivo je kako je Gisella, bivša jugoslavenska državljanica, u svibnju 1943. imala namjeru doći u Rijeku do sestara, ali policijska vlast u Rijeci to nije dopustila. Kći Maria udala se za Mattea Bojanovicha te je sigurno imala kćer Mariju (udana Holper) (Rijeka, 1917.), liječnicu koja je u Rijeku dolazila iz Trsta svake godine u posjet teti Regini. DARI-53, *Riječka kvestura*, Kategorija AI-Informacije, Bojanovic Maria. DARI-885, *Zbirka digitalnih preslika matičnih knjiga župa Riječke nadbiskupije*, Župa Rijeka, Rodeni 1918. – 1922., 1918. godina, 617. Maria Bojanovich, 63. Za oca Matiju/Mattea Bojanovicha navodi se da je tajnik austrijskoga Lloydja.

nacionalnog, etničkog, vjerskog i jezičnog nasljeđa, rodonačelnik ove grane Mayländera, Maurizio/Mór/Moritz, nastanio se u Rijeci krajem 19. stoljeća, u trenutku kada je Rijeka kao ugarska luka doživljavala strelovit rast.²⁴ Naseljavanje Mayländera, židova iz jugozapadne Ugarske, treba promatrati kroz prizmu povijesti migracija Rijeke kao urbane sredine nastale useljavanjem novoga stanovništva, nastanjenoga sa željom da ostvari snove ili barem stremljenjem da poboljša materijalne uvjete života. Mayländeri su stoga dio riječkoga razvijenog i rastućeg multietničkog i višejezičnog useljeničkog mozaika.

U smislu razumijevanja pitanja adaptacije, akulturacije, asimilacije i integracije, ne nužno židovskih obitelji, već raznih useljenika u Rijeku, moguće je postaviti pitanja u svezi sa znanjem jezika, transformacijama jezične prakse unutar generacije i u raznim generacijama, ali i vjerskoga opredjeljenja.²⁵ Što se tiče vjere, ako se zadržimo isključivo na ovoj grani Mayländera, primjećujemo kako su se Gisella i Elena obratile na katoličanstvo, Adolfo, Samuele i Regina pokopani su na židovskim grobljima, a Giuseppe je bio bezvjerac, oženjen za pripadnicu Evangeličke Crkve koja se kasnije obratila na katoličanstvo.²⁶ Uz pomanjkanje izravnih dokumenata, poput dnevnika, iz matičnih knjiga možemo pretpostaviti kako navedene promjene nisu nužno narušile odnose u obitelji. Samuele je bio vjenčani kum prilikom sklapanja građanskoga braka brata Giuseppea 1903. godine, a Mate Šarić, Gisellin suprug, bio je kum Eleni Mayländer i Pietru Battari, uz prisutnost Maurizija Mayländera, koji je potvrdio identitet Mate Šarića. Mogli bismo tvrditi kako u svezi s vjerom dolazi do određenih promjena samo kod dijela mlađe generacije jer su roditelji Maurizio i Anna/Ana/Nitti Mayländer pokopani na židovskom groblju u Rijeci.²⁷

Pored vjere dolazi i do određenih jezičnih, uglavnom generacijskih promjena. Svakako je zanimljivo kako je 1916. sućut Mayländerima zbog smrti Anne Mayländer, rođene Stern, pored objave u riječkim novinama na mađarskom jeziku,²⁸ objavljena i u dnevnim novinama na talijanskom jeziku.²⁹ Štoviše, *Il Giornale*, u vlasništvu Annina svekra Ettorea Battare, ukratko je prenio informaciju o pogrebnoj povorci, navodeći da je više građana u njoj sudjelovalo.³⁰ Mayländeri nisu, dakle, bili mađarska židovska obitelj izolirana od ostatka riječkoga dominantno talijanskoga i/ili hrvatskog govorećeg svijeta. Prema dokumentaciji

²⁴ Za sažet prikaz toga razdoblja vidi: KLEN (ur.), *Povijest Rijeke...*, str. 233–234 i str. 239–263.

²⁵ Za položaj židova u Rijeci u ovom razdoblju vidi SIMPER, *Židovi u Rijeci i liburnijskoj Istri...*, 35–45. Općenito u svezi s integracijom i asimilacijom židova u austro-ugarskim gradovima: Catherine HOREL, »Jewish Associations in the Multicultural Cities of the Austro-Hungarian Monarchy around 1900« (dalje: HOREL, »Jewish Associations in the Multicultural Cities...«), *Colloquia*, XVIII (2011.), str. 81–97.

²⁶ DARI-275, *Zbirka matičnih knjiga*, grad Rijeka, Knjiga 1048, Registro di matrimonio 1903–1904, N. 56, 61–62.

²⁷ Grobno mjesto 465B, dostupno putem pretrage na mrežnoj stranici groblja: <http://www.jc-rijeka.eu/povijest.aspx?jezik=en> (pristupljeno 6. lipnja 2021.). Štoviše, donacije za pokojnu Annu Mayländer uglavnom su išle riječkom židovskom vjerskom društvu Hevra Kadiša koje se brinulo o sahranjivanju pokojnika i židovskom groblju. Vidi: »Elargizione«, *Il Giornale*, 28. 10. 1916., str. 2, i »Elargizioni«, *Il Giornale*, 30. 10. 1916., str. 2.

²⁸ »Halálózás«, *A Tengerpart*, 28. 10. 1916., str. 2. Osmrtnica je objavljena i u *Fiumei estílap*, 27. 10. 1916., str. 3.

²⁹ »Decesso«, *Il Giornale*, 27. 10. 1916., str. 2. U istom je izdanju objavljena i osmrtnica na talijanskom jeziku.

³⁰ »Funerali«, *Il Giornale*, 30. 10. 1916., str. 2.

iz gimnazijskih dana Samuele Mayländer izjasnio se (ili su ga roditelji izjasnili) kao govornik mađarskoga materinskog jezika³¹ i isto je razvidno za starijega brata Adolfa. Međutim, obojica već u gimnazijskim danima među znanim jezicima navode njemački i talijanski jezik.³² O Samueleovu poznavanju jezika reći ćemo nešto više kasnije, a za Adolfa valja zamijetiti kako su, u skladu s običajima toga vremena, neke imućnije obitelji, od kojih barem dvije u širim rodbinskim vezama s drugim granama Mayländera, u znak sjećanja na preminuloga uplatile donacije Društvu prijatelja djece (*Associazione amici dell'infanzia*), Društvu trgovačkih i privatnih djelatnika (*Società degli impiegati commerciali e privati*), ali i fondu za siromašne školarce Autonomnoga udruženja.³³ Premda donacije karakteriziraju više darivatelje nego samoga pokojnika, poveznica s autonomaštvom, pokretom koji je zagovarao talijanstvo Rijeke,³⁴ ukazuje barem na veze s talijanskim jezikom odnosno s dijelom riječkoga društva tih političkih simpatija. Ipak, kod Adolfa i obitelji nije postojala samo poveznica s talijanskim jezikom i autonomaštvom. *Novi list*, riječki dnevnik na hrvatskom jeziku, objavio je kratak nekrolog na hrvatskom³⁵ jeziku, a obitelji Mayländer (Maylender) – Šarić – Battara objavile su osmrtnicu i zahvalu na hrvatskom jeziku svima koji su se na bilo koji način prisjetili preminuloga.³⁶ Također, osmrtnica i zahvala objavljene su na mađarskom jeziku u riječkim dnevničkim novinama *A Tengerpart*.³⁷ Može se stoga zaključiti kako se, početkom 20. stoljeća, obitelj Mayländer bez poteškoća kretala unutar različitih govornih, ali viših ili barem srednje imućnijih, sredina grada Rijeke. Na višejezičnost Mayländera ukazuju nam, premda oskudni, i podatci o ostalim članovima obitelji.

Giuseppe Mayländer, premda je poznao talijanski jezik, po talijanskim izvorima iz fašističkoga razdoblja, uglavnom se koristio njemačkim jezikom u društvenom životu Trsta,³⁸ između ostaloga oženio je Njemicu, dok je jedna od njegovih kćeri postala i nastavnica njemačkoga jezika.³⁹ Bilo bi zanimljivo doznati na kojem je jeziku (ili jezicima?) buduća jugoslavenska državljanka i građanka Trsta, Gisella, razgovarala sa suprugom Dalmatincem Matom Šarićem, s potomcima, ali i širom obitelji. Možemo samo nagađati kako

³¹ JELIČIĆ, »Sulle tracce di una biografia perduta...«, str. 230–231.

³² DARI-132, *Mađarska viša gimnazija u Rijeci*, Libro 103, Fogli d'iscrizione 1870/71-1881/82, 1875/1876, classe I^a, numero 18 i 1876/77, classe II^a, numero 8.

³³ »Nobile usanza« i »Largizione«, *La Voce del Popolo*, 8. 3. 1906., str. 2; »Largizione«, *La Voce del Popolo*, 9. 3. 1906., str. 2.

³⁴ O riječkom autonomaštvu: Ljubinka TOŠEVA KARPOWICZ, *Riječki corpus separatum 1868-1924*. (dalje: TOŠEVA KARPOWICZ, *Riječki corpus separatum*), doktorska disertacija, Univerza Edvarda Kardelja v Ljubljani, 1986.; William KLINGER, *Negotiating the Nation. Fiume: from Autonomism to State Making (1848-1924)*, European University Institute, Florence, 2007.

³⁵ »Umrla«, *Novi list*, 9. 3. 1906., str. 2.

³⁶ Osmrtnica u: *Novi list*, 8. 3. 1906., str. 3, i zahvalnica, *Novi list*, 9. 3. 1906., str. 3.

³⁷ Osmrtnica u: *A Tengerpart*, 8. 3. 1906., str. 3, i zahvalnica, *A Tengerpart*, 9. 3. 1906., str. 3.

³⁸ JELIČIĆ, »Sulle tracce di una biografia perduta...«, str. 245. O tršćanskim danima: Elena BIZJAK VINCI – Stelio VINCI, »Giuseppe Mayländer a Trieste«, u: STORELLI – TORTORELLI (ur.), *L'editore Giuseppe Mayländer e la casa editrice Apollo...*, str. 79–82.

³⁹ O Giselli Mayländer, vidi: Alessandra CHIAPPANO, »Alla ricerca della professoressa Mayländer. Un laboratorio di storia basato sulle fonti d'archivio«, u: STORELLI – TORTORELLI (ur.), *L'editore Giuseppe Mayländer e la casa editrice Apollo...*, str. 83–93.

je talijanski jezik, kao *lingua franca* Jadranskoga mora, služio kao sredstvo obiteljske komunikacije, barem u slučaju Šarića.

Navedene informacije vrlo jasno ukazuju kako se u sustavnom istraživanju šire obitelji Samuelea Mayländera i pitanje višejezičnosti kod imućnijih građanskih obitelji, barem onih židovskoga podrijetla, u kasnohabsburškom i posthabsburškom razdoblju, nameće samo od sebe. Štoviše, po podacima iz popisa stanovništva iz 1910. godine izrazito se velik broj osoba židovske vjeroispovijesti u Rijeci izjasnio govornicima više od jednoga jezika,⁴⁰ a u samoj zajednici, u važnijim svečanostima, bili su upotrebljavani talijanski i mađarski jezik.⁴¹ Ne radi se o riječkoj posebnosti, već su židovi općenito bili »najviše višejezična skupina Habsburške Monarhije«.⁴² Dakako, višejezičnost općega stanovništva u ugarskom dijelu Monarhije nije bila strani fenomen, ali znanje više jezika nije bilo toliko rasprostranjeno te je ovisilo o društvenim čimbenicima.⁴³

Što se tiče samoga istraživanja obitelji Mayländer, ovdje se čak više i ne radi, kako je to Leo Valiani jednom napisao, referirajući se na britanskoga povjesničara Alfreda Francisa Pribrama, o tome da bi za povijest Habsburškoga Carstva bilo potrebno poznavati oko četrnaest jezika.⁴⁴ U slučaju istraživanja šire obitelji Mayländer, migracija i generacija, jer je obitelj Bojanovich završila u Francuskoj, trebalo bi poznavati i barem jedan nehabsburški jezik. Nadalje, s obzirom na jezičnu praksu koja ukazuje na prilagođavanje različitih članova obitelji bračnim vezama i društvenim kontekstima, i pitanje etničke i nacionalne identifikacije zaista postaje zanimljivo. Na to je pitanje, međutim, teško odgovoriti bez konzultacije primarne građe samih sudionika događaja, pod uvjetom da je takva građa igdje sačuvana. Kako bismo ipak pokušali odgonetnuti neka od navedenih pitanja, ne preostaje nam drugo nego rekonstruirati javnu djelatnost povijesnih aktera.

(Ne)poznat liječnik

Vratimo se na samoga Samuelea Mayländera i još jednom skrenimo pozornost na pomanjkanje osobnoga arhiva. Premda se radi o ličnosti višega društvenog sloja, visokoga stupnja obrazovanja, vjerojatno nešto viših primanja, značajnoga društvenog statusa šire i

⁴⁰ Od ukupno 1696 osoba židovske vjeroispovijesti, njih 1045 bilo je mađarskoga materinskog jezika, a 884 izjavilo ih je da pored mađarskoga jezika poznaje još jedan jezik. Od 651 osobe židovske vjeroispovijesti koje nisu bile mađarskoga materinskog jezika, 565 izjavilo ih je da poznaje još jedan jezik. *A Magyar Szent Korona Országainak 1910. évi, Népszámlálása*, 61. kötet, Pesti Könyvnyomda részvénytársaság, Budapest, 1916., str. 470 i str. 486. Dakle, oko 85 % pripadnika te statističke skupine pored materinskoga je jezika poznavalo još jedan jezik (autorov izračun).

⁴¹ Angela ILIĆ, *Identitäten in regionalen Zentren der Habsburgermonarchie 1867-1918. Die Fallbeispiele Rijeka (Fiume/Reka/St. Veit am Pflaum) und Maribor (Marburg [an der Drau])*, Habilitationsschrift, Johannes Gutenberg-Universität Mainz, 2021., str. 143. Zahvaljujem autorici na ovoj opasci.

⁴² »The Jews were the most multilingual group of the Habsburg Monarchy«, u: HOREL, „Jewish Associations in the Multicultural Cities...«.

⁴³ O tom pitanju vidi László MARÁCZ, »Multilingualism in the Transleithanian part of the Austro-Hungarian Empire (1867–1918): Policy and practice«, *Jezikoslovlje*, vol. 13, br. 2 (2012.), str. 269–297; Bálint VARGA, »Multilingualism in urban Hungary, 1880–1910«, *Nationalities Papers*, vol. 42, br. 6 (2014.), str. 965–980.

⁴⁴ Angelo ARA, »Leo Valiani, uomo e storico della Mitteleuropa«, *Rivista storica italiana* 3 (2000.), str. 992.

uže obitelji, o ovoj istaknutoj političkoj figuri ne posjedujemo dnevnik, pisma ili nekakvu sličnu dokumentaciju. Nemamo, odnosno nisu sačuvani zapisi ovoga intelektualca po kojima bismo neposredno, iz prvoga lica, mogli razabrati nešto više o njegovu doživljaju svijeta, društvenim pitanjima, nacionalizmu, vjeri i politici, u krajnjoj liniji, kojim se jezikom ili jezicima služio u pisanju zapažanja i bilježaka. Samuele Mayländer nije bio plodan autor, čini se da osim jedne kraće publikacije na talijanskom jeziku o riječkoj bolnici nije ništa objavio, nikakve članke ni pamflete, premda je bio aktivan kao govornik na talijanskom jeziku te u riječkom političkom životu, ne samo u socijalističkom pokretu nego nakratko i u Autonomaškoj stranci. Također, aktivnost na kulturnom planu nije mu bila strana jer je bio jedan od utemeljitelja riječkoga Književnog kruga (*Circolo letterario*). Nadalje, bio je član Društva za zaštitu životinja (*Circolo zoofilo*), Društva prijatelja djece (*Società degli amici dell'infanzia*) i Međunarodne lige protiv dvoboja (*Lega internazionale contro i duelli*).⁴⁵ Također, poznat je kao član masonerije. Dolazimo ovdje do izrazito snažna paradoksa: o samoj društvenoj aktivnosti osobe koja je bila naglašeno društveno angažirana, znamo vrlo malo. Mayländerov slučaj ponovno je paradigmatičan jer o bogatom riječkom društvenom životu u kasnohabsburškom razdoblju zaista ne posjedujemo toliko detalja koliko je ono bilo razvijeno.⁴⁶ Naprotiv, postojeće znanje o tom razdoblju vrlo je često filtrirano nacionalnim i političkim narativima riječkoga talijanskog poslijeraća.

Primjerice, ime Samuelea Mayländera, poput još nekolicine osoba, namjerno je izostavljeno u politici sjećanja fašističkoga razdoblja o aktivnostima i stvaranju udruženja *Književni krug*. Nije bio posrijedi antisemitizam, već osobe koje se nisu uklapale u nacionalistički narativ, u auru talijanstva koje je to udruženje moralo poprimiti, jednostavno nisu spomenute. Kao što smo vidjeli, već u nekrologu objavljenom 1925. Mayländerova se djelatnost u Književnom krugu ne spominje. Najveći je problem, pak, što historiografija iz sljedećih razdoblja nije prionula sustavnom istraživanju ovoga riječkog udruženja, perpetuirajući skovani lokalni talijanski nacionalistički narativ.⁴⁷

Također, potankosti iz političkoga angažmana pojedinca mogle su biti sastavljene na način da idu u prilog nacionalnom narativu talijanskoga postaneksijskog razdoblja. Samuele Mayländer bio je politički aktivan u socijalističkoj stranci, što se u nekrologu i navodi, ali ključan detalj iz nekrologa jest njegova angažiranost protiv promjene talijanskih imena ulica. Pritom izgleda da je navedeno bilo najvažnije političko i nacionalno dostignuće u životu ovoga liječnika. Povijesni je kontekst ratnoga razdoblja, naravno, bio nešto drugačiji od onoga što su novine 1925. predstavile. Samuele Mayländer zaista se u Gradskom vijeću 1916. godine usprotivio promjeni imena ulica smatrajući kako je u vihoru rata s Italijom uklanjanje imena ulica nazvanih po značajnim figurama iz talijanske kulture i znanosti, pogotovo u Rijeci, pogrešno. Dakle, Samuele Mayländer jest smatrao Rijeku područjem

⁴⁵ LUKEŽIĆ, »Od mađarskih Židova...«, str. 7.

⁴⁶ Dovoljno je samo usporediti popis registriranih udruženja koji navodi Ilona Fried s postojećim publikacijama o Rijeci; Ilona FRIED, *Fiume città della memoria 1868–1945*, Del Bianco editore, Udine, 2005., str. 144–146.

⁴⁷ Ivan JELIČIĆ, »Ekonomsko-socijalna struktura promicateljskog odbora riječkog Književnog kruga (*Circolo letterario*)«, *Zbornik Kastavštine*, XXI (2017.), str. 323–341.

gdje talijanska kultura ima posebno mjesto te je on bio pod utjecajem dominantne riječke kulturne paradigme. Međutim, socijalistički gradski vijećnik u tom trenutku nije imao potporu ostalih kolega, dapače, on se jedini usprotivio prijedlogu promjena imena ulica.⁴⁸ Mayländerov nekrolog iz 1925. bio je stoga u funkciji egzaltacije mita i stvaranja novoga izmišljenog narativa talijanske Rijeke, a sam Mayländer bio je gotovo nebitan. Štoviše, pozivanje nekrologa na pokojnikovu obranu talijanskih imena ulica (»corraggiosa difesa (...) dei nomi italiani delle strade«) umjesto naziva ulica po talijanskim ličnostima, imala je demagošku funkciju stvaranja narativa ugroze talijanstva u Ugarskoj i konsolidiranja nacionalnoga mita. Elementi su njegove biografije služili osnaživanju percepcije kako je većina ili barem dobar dio Riječana, uvijek bio na pravom nacionalnom putu.

Upravo u svezi s talijanstvom grada nemoguće je ne osvrnuti se na podatak koji je suvremenicima bio zasigurno poznat. Samuele Mayländer bio je bratić nadaleko poznatijega Michelea Maylendera (1863. – 1911.), riječkoga gradonačelnika, zastupnika u Donjem domu ugarskoga parlamenta i otac riječkoga autonomaštva.⁴⁹ Premda je Micheleov otac prešao na katoličanstvo, oženio se Riječankom, a sin se u srednjoškolskim danima izjašnjavao (ili su ga izjasnili roditelji) govornikom talijanskoga jezika, Michele Maylender mlađi ipak je pravo studirao na mađarskom jeziku u Kološvaru (danas Cluj-Napoca, Rumunjska) i u Budimpešti. Štoviše, u jednom razdoblju srednjoškolskih dana židov mađarskoga materinskog jezika Samuele Mayländer živi zajedno s katoličkom, talijanski govorećom, obitelji Michelea Maylendera.⁵⁰ Ponovno je razvidna selektivnost nekrologa jer ova rodbinska veza nije spomenuta iako je figura Michelea Maylendera ukomponirana u nov nacionalni narativ. Naime, po Maylenderu je 1916. godine, istim prijedlogom kojim su uklonjena imena ulica značajna za talijansku kulturu, nazvana jedna gradska ulica. U ratnom riječkom ugarskom kontekstu Maylender je očito smatran ugarskim patriotom, dobar primjer lojalnoga Riječanina. Nakon Prvoga svjetskog rata Maylenderova ulica dobiva predratno ime, ali 1919. jedna je druga gradska ulica nazvana po njemu te nastavlja nositi naziv *Via Michele Maylender* tijekom fašističkoga razdoblja.⁵¹ Rodbinska veza Maylendera i Mayländera, kao i općenito podrobnija analiza lika i djela Michelea Maylendera u prijeratnom ugarskom kontekstu, nije trebala biti objekt sustavnijih istraživanja. To što ni Samuele Mayländer ni Michele Maylender nisu imali izravnih potomaka, pomoglo je politici sjećanja u fašističkom razdoblju. Micheleovu suprugu Giuliettu moglo se predstaviti, u skladu s paternalističkim fašističkim viđenjem žene podređene muškarcu, vjernom supružnicom protalijanski angažirana političara,⁵² a konsolidaciji mita pomogla je i činje-

⁴⁸ JELIČIĆ, »Sulle tracce di una biografia perduta...«, str. 255–257.

⁴⁹ Premda postoje kratke leksikografske biografije Michelea Maylendera, ponajprije na talijanskom jeziku iz krugova *esula*, djelatnost ovoga važnog političara nije sustavno istražena. Najkvalitetnija zapažanja ostaju ona Ljubinke Karpowicz, vidi: TOŠEVA KARPOWICZ, *Riječki corpus separatum...*, ali važni su i novi prilozi: Ágnes ORDASI, »Egy betiltott kisebbségi lap. A fumei La Difesa története (1898–1901)«, *Pro Minoritate*, 2017 nyár, str. 59–85.

⁵⁰ JELIČIĆ, »Sulle tracce di una biografia perduta...«, str. 229.

⁵¹ Massimo SUPERINA, *Stradario di Fiume*, Società di studi fiumani, Archivio museo storico di Fiume, Roma, 2015., str. 36, 72, 155 i 188.

⁵² »I funerali di Giulietta ved. Maylender«, *La Vedetta d'Italia*, 2. 12. 1937., str. 2.

nica što je jedna od Micheleovih sestara bila supruga Antonija Grossicha, predsjednika Talijanskoga nacionalnog vijeća, još jedne ličnosti i institucije ključne za konsolidiranje predodžbe nepobitnoga talijanskog karaktera Rijeke.⁵³ U tom narativu nije bilo prostora za »problematičnoga« Samuelea Mayländera.

Navedene obiteljske veze vjerojatno objašnjavaju zašto je istraživanje o Samueleu Mayländeru moglo biti šakljivo u socijalističkom razdoblju, tim više što je potencijalni heroj socijalističkoga pokreta u jednom trenutku bio protalijanski autonomaš i član ugarske masonerije. Politička aktivnost Mayländera, koju možemo rekonstruirati samo putem dnevnih novina ili sekundarne građe, jest teško razlučiva, ali neke elemente u razumijevanju njegova političkoga, jezičnog i identitetskog opredjeljenja možemo razabrati iz izvora različite provenijencije. U tom pogledu Arhiv Sveučilišta u Beču ukazuje da je u zadnja dva semestra studiranja Samuele Mayländer naznačio talijanski kao svoj materinski jezik. Samo mjesto studiranja, pored sklonosti Beču nasuprot Budimpešti (učenje na njemačkom jeziku radi stjecanja kvalitetnijega obrazovanja, lakše učenje na njemačkom nego na mađarskom jeziku ili prestiž sveučilišta?), svakako ukazuju na Mayländerovo odlično snalaženje s više jezika. Ali još je jedna epizoda ovoga razdoblja zanimljiva. Tijekom studija Samuele Mayländer bio je među potpisnicima pozdrava protalijanskoj udruzi *Pro Patria* iz Zadra, zbog koje je dobio ukor senata bečkoga sveučilišta.⁵⁴ Samuele Mayländer stoga je u mladosti, iskazivanjem talijanskoga jezika svojim materinskim jezikom i navedenim javnim istupom, razvio određene simpatije prema talijanskom jeziku i kulturi smatrajući ih dijelom svoga nasljeđa. Da je tome tako, razvidno je po njegovu povratku sa studija u Rijeku gdje pored osnivanja Književnoga kruga, pristupa i stvaranju autonomaškoga pokreta. No na temelju javne polemike s Riccardom Zanellom očigledno se od autonomaštva vrlo brzo distancirao zbog različitog, ne tako radikalnog gledišta na riječku nacionalnu pripadnost te se kasnije ili paralelno uključuje u riječki socijalistički pokret. Aktivnošću u socijalističkom međunacionalnom i klasno orijentiranom pokretu ne odbacuje potpuno talijansku kulturu i jezik, ali i ne negira, odnosno nije u radikalnom sukobu, poput talijanskih iredentista, s ugarskim obilježjima Rijeke. To je razvidno po spomenutoj aktivnosti u Gradskom vijeću tijekom ratnih godina, ali i nastupanjem na gradskim izborima 1904. godine s protuautonomaškom listom Riječke patriotske stranke (*Partito patriottico fiumano*), zajedno s nekolicinom istaknutijih riječkih Mađara.⁵⁵ Zasiurno su pomanjkanje istraživanja, povijesni lomovi i selektivnosti povijesnih narativa odigrali važnu ulogu u zaboravu ove ličnosti, a time i u razumijevanju kompleksnosti ovoga višejezičnog svijeta. Svakako je dostupnost izvora također relevantan čimbenik.

Još manje (ne)znani mehaničar

Kratka biografija Samuelea Mayländera nameće vrlo logično pitanje: ako smo dosad znali relativno malo o javno angažiranoj, višejezičnoj i visoko obrazovanoj osobi, pripad-

⁵³ »Grossich Antonio«, u: Salvatore SAMANI, *Dizionario biografico fiumano*, Dolo-Venezia, 1975., str. 71–77.

⁵⁴ JELIČIĆ, »Sulle tracce di una biografia perduta...«, str. 234–235.

⁵⁵ *Isto*, str. 237–254.

niku razgranate obitelji građanskoga sloja, povezanim s jednim od najznačajnijih riječkih političara i značajnih lokalnih i regionalnih gospodarstvenika, što bismo mogli reći o ostalim pripadnicima riječkoga socijalističkog pokreta s početka 20. stoljeća i njihovim obiteljima? Kako možemo sustavno istraživati i rekonstruirati biografije radnika i radnica, daleko manje obrazovanih, a ponekad i nepismenih ljudi? Kako kolektivnim akterima, poput »radništva«, »radničke klase«, »socijalista«, podariti pojedinačne sudbine, pripisati ime i prezime sudionicama i sudionicima povijesnih procesa te tumačiti njihove odluke i istraživati svakodnevne jezične prakse?

Istraživanja su biografija socijalista u socijalističkoj Jugoslaviji, izuzevši sudionike NOB-a, bila oskudna, pogotovo za riječki prostor. Kao primjer možemo navesti kako su u monografiji *Povijest Rijeke* iz 1988., gdje je nekoliko kartica teksta namijenjeno tematici radničkoga pokreta u austro-ugarskom razdoblju, navedena imena četvorice socijalističkih aktivista, među kojima i Samuelea Mayländera, bez detaljnije analize njihovih biografija.⁵⁶ To i ne čudi s obzirom na to da istraživanja o tim osobama do toga trenutka nisu bila objavljena niti su bila predmet specifičnoga interesa. Možda najreprezentativniji primjer nesustavna istraživanja, ali i neuspjela pokušaja glorifikacije radnika imenom i prezimenom, predstavlja rad Hinka Raspora. U radu koji nije imao namjere znanstveno pristupiti problematici radničkoga pokreta, ali je ipak prva monografska publikacija o tom pitanju, autor je odlučio posvetiti djelo nekolicini radnika navodeći ih, ponekad pogrešno, imenom i prezimenom.⁵⁷ U sljedećem, nešto izmijenjenom izdanju knjige ta imena nestaju iz posvete, a pojavljuju se sudionici međuratnoga komunističkog pokreta.⁵⁸ Radi se o posve razumljivom razlogu: autor je imena i prezimena jednostavno preuzeo iz građe o radničkom pokretu Državnoga arhiva u Rijeci, tada Historijskoga arhiva Rijeka,⁵⁹ i novina na hrvatskom jeziku pohranjenim u arhivu Muzeja narodne revolucije Rijeka, danas Muzeja grada Rijeke, pa ga je vjerojatno netko uputio ili je sam zaključio kako među navedenima ima i osoba koja je tijekom života prešla u talijanske proaneksijske grupacije.⁶⁰ O drugima, vjerojatno, nije znao gotovo ništa.

U razumijevanju teškoća istraživanja ponovno nam može pomoći Samuele Mayländer, odnosno jedina sačuvana fotografija na kojoj se on nalazi. Sam Mayländer u ovom slučaju nije toliko zanimljiv, koliko osoba koja se na fotografiji nalazi pored njega i ustanova gdje je fotografija pohranjena. Fotografiju prvomajske proslave, održane u riječkom Gradskom

⁵⁶ »Radnički pokret«, u: KLEN (ur.), *Povijest Rijeke...*, str. 263–269.

⁵⁷ Hinko RASPOR, *Radnički pokret Rijeke i Sušaka 1900-1918. revolucionarne tradicije lučkih radnika, Općinsko vijeće Saveza sindikata*, Poduzeće Luka, Rijeka, 1975., str. 1.

⁵⁸ Iz razdoblja prije 1918. spomenuti su samo Petar Kobek i Šimon Šnajder, vidi: Hinko RASPOR, *Radnički pokret Rijeke i Sušaka 1900-1941. revolucionarne tradicije lučkih radnika*, Poduzeće Luka, Rijeka, 1977., str. 101–103.

⁵⁹ Antun HERLJEVIĆ, »Dokumentacija arhivske građe o radničkom pokretu u Rijeci«, *Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu*, sv. V (1959.), str. 7–117. Ovu publikaciju, međutim, Raspor ne navodi u literaturi.

⁶⁰ Tu mislim na Pietra Stupicich-Colonninija, člana *Fascio Democratico Sociale* 1919. godine. Giuseppe PARLATO, *Mezzo secolo di Fiume. Economia, società a Fiume nella prima metà del Novecento*, Cantagalli, Siena, 2009., str. 62.

parku 1919. godine, Državnom arhivu u Rijeci daruje Pavao Kirchenknopf 1957. godine.⁶¹ Na fotografiji, reproduciranoj u podosta publikacija o riječkom radničkom pokretu, zabilježeno je rukom na talijanskom jeziku: »Govore drug(ovi) Majlender i Kirchenknopf«. ⁶² Iz *Il Giornalea*, dnevnih novina na talijanskom jeziku, znamo da je Mayländer govorio na talijanskom jeziku, a ostali govornici na mađarskom i hrvatskom jeziku.⁶³ Premda se u jednom sjećanju spominje i govor na njemačkom jeziku,⁶⁴ i čudi postojanje više od dvojice govornika,⁶⁵ zasigurno je jedan od njih bio Pavao Kirchenknopf. No o kome je zapravo riječ?

Po sjećanju Hinka Raspora, 1917. godine mehaničar Paolo Kirchenknopf bio je tajnik sindikalne podružnice metalnih radnika u Rijeci i jedan od članova odbora *Sedi Riunite* (Udruženih središta) međustrukovnoga radničkog sindikalnog središta.⁶⁶ Giuseppe Arrigoni spominje ga, pak, kao člana Izvršnoga odbora Komunističke partije Rijeka iz 1921. godine i tajnika sindikata metalurških radnika, sindikata u kojem je komunistička struja prevladala zahvaljujući upravo Kirchenknopfovu djelovanju. Nadalje, znamo da je kao »aktivni i savjesni komunist i revolucionar« uhićen i prisiljen iseliti se iz Rijeke.⁶⁷ Kirchenknopfov je policijski dosje iz fašističkoga razdoblja korišten za istraživanje Komunističke partije Rijeke, ali o samom Kirchenknopfu u dosjeu nema puno informacija.⁶⁸ Prema spomenutom zapisu na fotografiji prvomajske proslave očito je Kirchenknopf više od trideset godina nakon navedenih događaja bio u Rijeci, barem u prolazu. Osim ovih informacija o aktivistu komunističkoga pokreta radničke provenijencije, koji je barem spomenut imenom i prezimenom, dosad nismo znali mnogo.

⁶¹ DARI-1170, *Zbirka fotografija*, „Portreti“, Serija 6, predmet 2.

⁶² *Isto*, puni tekst glasi: »I maggio 1919: Comizio al giardino Pubblico. Parlano il Comp. Majlender e Kirchenknopf«.

⁶³ »La festa del Primo Maggio«, *Il Giornale*, 2. 5. 1919., str. 2.

⁶⁴ Giuseppe ARRIGONI, »Moja sjećanja na djelatnost radničkog pokreta u Rijeci« (dalje: ARRIGONI, »Moja sjećanja na djelatnost radničkog pokreta...«), u: Ivo KOVAČIĆ (ur.), *Radnički pokret Hrvatskog primorja, Gorskog kotara i Rijeke* (dalje: KOVAČIĆ (ur.), *Radnički pokret Hrvatskog primorja*), Centar za historiju radničkog pokreta, Rijeka, 1970., str. 46.

⁶⁵ Sobolevski navodi da je govornik na talijanskom jeziku bio S. Mayländer dok je Pavao Kirchenknopf govorio »na hrvatskom ili srpskom i mađarskom jeziku«; u: Ljubinka KARPOWICZ – Mihael SOBOLEVSKI (ur.) *Sindikalni pokret u općini Rijeka do 1941. godine*, Općinsko vijeće Saveza sindikata Hrvatske – Rijeka, Rijeka, 1990., str. 128. Sobolevski tu ne navodi izvor (vjerojatno je došao do zaključka na temelju natpisa na navedenoj fotografiji), dok se za ostale detalje Prvomajske skupštine autor poziva na dva članka objavljena u *Primorskim novinama*. U tim člancima nisu spomenuta imena govornika. Usporedi »Drugovi! Radnici!«, *Primorske novine*, 30. 4. 1919., str. 3, i »Proslava Prvog maja na Reci«, *Primorske novine*, 3. 5. 1919., str. 3.

⁶⁶ Hinko RASPOR, »Kratak prikaz mog revolucionarnog rada«, u: KOVAČIĆ (ur.), *Radnički pokret Hrvatskog primorja...*, str. 17–18.

⁶⁷ ARRIGONI, »Moja sjećanja na djelatnost radničkog pokreta...«, str. 47–48.

⁶⁸ Osim u popisu članova Komunističke partije Rijeke, Paolo Kirchenknopf spomenut je kao govornik na Trećem kongresu Socijalističke partije Rijeke, član Izvršnoga odbora Komunističke partije Rijeka i osoba kojoj je predana imovina Socijalističke partije; *usp.* Luciano GIURICIN – Mihael SOBOLEVSKI, *Il Partito comunista di Fiume (1921-1924)*, Komunistička partija Rijeke. Documenti – Grada, Rovinj – Rijeka, Vol. 1, str. 12, 13 i 16 i GIURICIN – SOBOLEVSKI, *Il Partito comunista di Fiume (1921-1924)*, Vol. 2, str. 100–101 i 245.

Paolo/Pavao/Pál Kirchenkopf rođen je u Velikoj Kaniži (Nagykanizsa) 1882. godine kao Árpád Ágoston-Pál od oca Mátyása, krojača, i Erzse Resetai,⁶⁹ i zasigurno je početkom 20. stoljeća boravio na prostoru sjevernoga Jadrana. Naime, 1912. godine vjenčao se s Ivankom/Ivanom/Jankom/Giovanom Zupičić/Zupicich/Supicich-Micot, rođenom u Puli 1884. godine,⁷⁰ gdje je boravio nešto više od pet godina prije sklapanja braka.⁷¹ U istarskom je gradu par dobio šestero djece.⁷² U Rijeci su Kirchenkopfi boravili 1916. godine kada je zabilježena smrt njihova petogodišnjega sina Károlya.⁷³ Mnogobrojna obitelj te je godine svakako slijedila oca. U zahtjevu za opozivom udaljavanja supruga iz Rijeke, u prosincu 1920., Giovanna Kirchenkopf navodi kako ima petero male djece, od kojih je najstarija kći imala 14 godina.⁷⁴ Razlozi za protjerivanje Paola Kirchenkopfa bili su političke prirode, naime, izbačen je iz grada zbog izrazito opasne boljševičke propagande. Već početkom travnja 1920. policija ga navodi kao jednoga od vođa ekonomskoga štrajka,⁷⁵ dok je desetak dana kasnije među uhićenima zbog organizacije političkoga štrajka protiv Talijanskoga nacionalnog vijeća.⁷⁶ Nakon odlaska d'Annunzija Kirchenkopf se uspijeva vratiti u Rijeku, kada sudjeluje na kongresu Komunističke partije Rijeke krajem 1921. godine, ali 1925. obitelj se ponovno iseljavala te, prema informacijama koje ima talijanska policija, boravi u Koprivnici. Međutim, u osobnom je kartonu supruge u Rijeci zabilježeno da se ona 20-ih godina preselila u Zagreb.⁷⁷ Iako je teško pratiti migracije Kirchenkopfa, Pavao Kirchenkopf zasigurno se nije zaustavio u Zagrebu ili Koprivnici. Nakon Drugoga svjetskog rata

⁶⁹ Dostupno na: <https://familysearch.org/ark:/61903/1:1:X83B-XF6> (pristupljeno 14. lipnja 2021.). Navedeno kao mikrofilmska građa: Mađarska, Matične knjige rimokatolika, Nagykanizsa, Matična knjiga krštenih, br. 699, str. 837. Megyei Levéltár (County Archives), Budapest.

⁷⁰ Dostupno na: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3Q57-L99F-QJC9?i=552&wc=9R26-BZQ%3A391644801%2C391661301%2C392388601&cc=2040054> (pristupljeno 6. srpnja 2021.). Navedeno kao mikrofilmska građa: Hrvatska, Matične knjige rimokatolika, Župa Pula, Matična knjiga rođenih, 1874. – 1887., 1884. godina, br. 260, str. 902. Hrvatski državni arhiv u Zagrebu.

⁷¹ Državni arhiv u Pazinu (DAPA)-429, *Zbirka matičnih knjiga*, Knjiga 3658, Pula-Katedrala, Matična knjiga vjenčanih, 1907. – 1913., 1912. godina, br. 50, 220. Za Kirchenkopfa naznačeno „Poła deg. a 5 an.“, ali prva je kći došla na svijet prije spomenutih pet godina.

⁷² DAPA-429, *Zbirka matičnih knjiga*, Knjiga 3542, Pula-Katedrala, Matična knjiga rođenih 1904. – 1906., 1906. godina, br. 1173, 357; Knjiga 3543, Pula-Katedrala, Matična knjiga rođenih 1906.-1909., 1907. godina, br. 465, 78 i 1908. godina, br. 221, 327; Knjiga 3544, Pula-Katedrala, Matična knjiga rođenih 1909. – 1911., 1909. godina, br. 78, 14 i Knjiga 3545, Pula-Katedrala, Matična knjiga rođenih, 1911. – 1913., 1911. godina, br. 884, 43 i Matični ured Pula, Pula-Katedrala, Matična knjiga rođenih 1913. – 1919., 1914. godina, 247.

⁷³ Ivan JELIČIĆ, »Repubblica con chi? Il movimento socialista fiumano e il giallo Sisa nel contesto post-asburgico fiumano«, *Qualestoria*, 2 (2020.), str. 83.

⁷⁴ DARI-53, *Riječka kvestura*, A9-subverzivni elementi izvan provincije, Osobni dosje Kirchenkopf Paolo, Giovana Kirchenkopf alla Questura (18958, 9. 12. 1920.). U dosjeu i Granična karta (Tessera di Frontiera) Olge Kirchenkopf.

⁷⁵ DARI-53, *Riječka Kvestura*, A9-subverzivni elementi izvan provinciji, Osobni dosje Kollenz Martino, Rapporto, 7. 9. 1920.

⁷⁶ »Un obliquo tentativo di sciopero politico fallito per il buonsenso dei nostri lavoratori«, *La Vedetta d'Italia*, 20. 4. 1920., str. 1.

⁷⁷ DARI-536, *Anagrafska zbirka*, Scheda personale di Supicich Giovanna. Treba zapaziti kako su informacije unesene u osobni karton čudno odnosno pogrešno ispunjene jer čini se da je spomenuta već u 20-im godinama preminula u Zagrebu, što znamo da nije bio slučaj.

Pavao Kirchenknopf iz Pule ponovno dolazi u Rijeku,⁷⁸ gdje predaje već spomenutu fotografiju 1957. godine. Za vrijeme Drugoga svjetskog rata jedan se Paolo Kirchenknopf nalazi u Puli gdje posjeduje prodavaonicu stradalu tijekom bombardiranja⁷⁹ te u istom gradu boravi i u prvim godinama nakon rata.⁸⁰ Vjerojatno je riječ o istoimenom sinu, rođenom u Puli 1914. godine,⁸¹ koji zasigurno živi u istom gradu u fašističkom razdoblju.⁸² No teško je reći nešto više o životu Pavla Kirchenknopfa, osim da je kao umirovljenik proživio zadnje dane u Rijeci gdje je i preminuo 1963. godine.⁸³ Pokopan je na riječkom gradskom groblju Kozala. U *Novom listu* nisam naišao na osmrtnicu ili na nekrolog preminuloga. S obzirom na to da su posmrtni ostatci Pavla Kirchenknopfa preneseni u zajedničku kosturnicu navedenoga groblja⁸⁴ te da su supruga Ivanka i kasno rođeni sin Slavko Kirchenknopf (Zagreb, 1927.) pokopani na zagrebačkom Mirogoju,⁸⁵ ostaje dosta otvorenih pitanja kako o pomanjkanju skrbi za ostacima pokojnika tako o nezabilježnom javnom i istraživačkom interesu za njegovu biografiju.

Koje je jezike ovaj metalurški radnik, njemačkoga oblika prezimena, rođen u jugozapadnoj Mađarskoj, oženjen za Puljanku podrijetlom iz Labina, koji je boravio u Puli, Rijeci, Zagrebu i Koprivnici, za vrijeme Austro-Ugarske, riječkoga *interregnuma*, Kraljevine Jugoslavije, socijalističke Jugoslavije te možda fašističke Italije i nacističke okupacije, poznao? Vrlo je teško oteti se dojmu kako se radilo o osobi koja je bila vična hrvatskom, talijanskom, mađarskom i vjerojatno, u nekom opsegu, njemačkom jeziku. Prezimena krsnih kumova djece i vjenčanih svjedoka para Kirchenknopf (Blesich/Blessich, Burich, Butlik, Climan, Jacovcich, Glavitzisky, Manesko/Manesco, Nacinovich, Sešin i Trapan/Trappan), osim Marije Kirchenknopf, vjerojatno u nekakvom krvnom srodstvu s Pavlom Kirchenknopfom, sugeriraju bivanje u višejezičnom društvu, ali bez daljnega istraživanja navedenih osoba radi se samo o pukom nagađanju. Bez obzira na podrijetla navedenih osoba, zasigurno je pripadnost istoj ili sličnoj profesiji bila važniji element u stvaranju zajedništva. Od šest kumova i dva vjenčana svjedoka čak četvorica bili su kovači mehani-

⁷⁸ DARI-536, *Anagrafska zbirka*, Osobni karton Kirchenknopf Pavao. On je pogrešno naveden kao udovac, no supruga je preminula tek 1968. godine.

⁷⁹ Raul MARSETIĆ, *I bombardamenti alleati su Pola 1944-1945. Vittime, danni, rifugi, disposizioni delle autorità e ricostruzione*, Centro di ricerche storiche, Rovigno – Trieste, 2004., str. 201.

⁸⁰ Krajem siječnja 1947. Paolo Kirchenknopf imenovan je članom komisije za izdavanje dozvola uličnim prodavačima u Općini Pula, u: *La Gazzetta del Governo militare alleato*, Vol II, N.10-15 febbraio 1947, str. 449.

⁸¹ Matični ured Pula, Pula-Katedrala, Matična knjiga rođenih 1913. – 1919., 1914. godina, 247.

⁸² DAPA-803, *Zbirka osobnih listova*, Grad Pula, Osobni list Kirchenknopf Paola. Prema njemu Paolo Kirchenknopf (rođen 1914.) živi u Puli od 1921. godine.

⁸³ Za informaciju zahvaljujem Matičnom uredu u Rijeci. Valja napomenuti kako su prezime i mjesto rođenja pogrešno upisani: »Pavao Kirchenkopt, rođen 1882. godine u Velikoj Komiži (Split).«

⁸⁴ Za informaciju zahvaljujem službi za odnose s javnošću Komunalnoga društva Kozala.

⁸⁵ Ivanka Kirchenknopf i Slavko Kirchenknopf (u tražilici pogrešno upisan kao Kirchenknoph), Odjel: RKT, Polje 146A, Razred: II, Broj 93, dostupno na: <https://www.gradskagroblja.hr/trazilica-pokojnika/15> (pristupljeno 7. lipnja 2021.). Da se radi o sinu Pavla (naveden kao Paul) i Ivane Kirchenknopf potvrđuje Matica rođenih za matično područje Sveti Petar, Matični ured Medveščak. Za informaciju zahvaljujem Matičnom uredu u Rijeci.

čari (*faber mechanicus*), jedan talioničar (*fonditor*), jedan proizvođač jedara (*vellaius*), ali i jedan kamenorezac (*lapicida*) te mornarički časnik (*i. et r. suboff. cl. nav.*).⁸⁶ Važnost je ovih veza tim veća što su supružnici Kirchenknopf stupili u brak tek nekoliko godina nakon rođenja većine djece, pa su kumovi imali značajnu ulogu u potvrđivanju očinstva Pavla Kirchenknopf. Što se tiče jezika u obitelji Kirchenknopf, zanimljivo je koliko različiti izvori mogu biti složeni za tumačenje. Godine 1916. zapisnici u riječkim matičnim knjigama vođeni su na talijanskom ili mađarskom jeziku, a smrt spomenutoga Károlya upisana je na mađarskom jeziku. U Matičnoj knjizi rođenih u Puli, pak, ime je iste osobe upisano na latinskom jeziku, Carolus.⁸⁷ Teško je stoga zaključiti koji su oblik imena Karlo/Carlo/Drago/Károly roditelji zaista izabrali, osim da je ime najprije zapisano u latinskoj, a kasnije u mađarskoj formi. Također, zanimljivo je kako je rođena Puljanka Ivan(k)a Kirchenknopf zasigurno znala, premda ne savršeno, pisani talijanski jezik. Spomenuto pismo upućeno vlastima 1920. godine sadržava nekoliko pogrešaka, među kojima je najevidentniji potpis »Giovana«. Čak i njena imena variraju u izvorima na istom jeziku, premda je krštena u latinskom obliku Ioanna, ime joj je navedeno kao Ivana prilikom rođenja sina Slavka u Zagrebu, dok je na grobu ime zapisano kao Ivanka.

Ipak, više od problema zapisivanja imena na različite načine ili poznavanja i nepoznavanja više jezika, a dotična je barem po migracijama zasigurno razumjela hrvatski i talijanski jezik, prikupljene informacije sugeriraju puno relevantnije probleme radničkih slojeva: smrt petogodišnjaka od šarlaha, česte migracije te politički progon neistomišljenika u novoj poslijeratnoj talijanskoj Rijeci.

Zaključak

Kako zorno ukazuje Pieter Judson, postojanje više jezika ne znači nužno i postojanje više suprotstavljenih nacionalnih kultura.⁸⁸ Na primjeru šire obitelji Mayländer razvidna je pripadnost građanskom sloju, koja gotovo nadilazi jezične i vjerske barijere. Međutim, nepobitno je da su određeni jezici u Habsburškom Carstvu posjedovali snažniji socijalni prestiž i po tome je znanje nekih jezika bilo preduvjet za društveni i ekonomski uspon u različitim upravama, krajevima i sredinama.⁸⁹ Dio se Mayländera prilagodio i prisvojio dominantnu kulturnu i jezičnu paradigmu riječkoga *corpura separatuma*. Nejednaka socijalna vrijednost jezika nije predstavljala problem i teškoću sinovima i kćerima dobrostojećega trgovca, koji su imali bolje materijalne uvjete za usvajanje novoga ili novih jezika, ali je mogla predstavljati daleko veći problem useljeničkoj radničkoj obitelji iz Rijeci udaljenijih

⁸⁶ Vidi bilješke 62 i 63.

⁸⁷ DAPA-459, *Zbirka matičnih knjiga*, Knjiga 3545, Matična knjiga rođenih Pula 1911. – 1913., 1911. godina, br. 884, 43.

⁸⁸ Pieter JUDSON, »Do Multiple Languages Mean A Multi-Cultural Society? Nationalist 'Frontiers' In Rural Austria, 1880-1918«, u: Johannes FEICHTINGER – Gary B. COHEN, *Understanding Multiculturalism: The Habsburg Central European Experience*, Volume 17 of Austrian and Habsburg Studies, Berghahn Books, New York – Oxford, 2014., str. 61–82.

⁸⁹ Gerlad STOURZH, »The Ethnicizing of Politics and "National Indifference" in Late Imperial Austria«, u: ISTI, *Der Umfang der österreichischen Geschichte. Ausgewählte Studien 1990-2010*, Böhlau, Wien – Köln – Graz, 2011., str. 287; 303–306.

krajeva. No možda znanje jezika nije predstavljalo teškoću za, iz Pule doseljene, Kirchenknoöpfe. Svakako, društvena vrijednost jezika, nužnost poznavanja novoga ili nekih novih jezika ukazuju na aspekt koji možemo lako zaboraviti u narativu o idiličnoj višejezičnosti i multikulturalnosti: socijalnu nejednakost.

Zasigurno dostupnost izvora i pomanjkanje poznavanja više jezika samih istraživača utječu na percepciju zbivanja i rekonstrukciju biografija osoba koje su se kretale, što zbog nužde, što svojim izborom, u višejezičnom kasnohabsburškom i još uvijek nejednojezičnom posthabsburškom svijetu. No u pozadini pitanja i prakse višejezičnosti te obično nadovezane problematike nacionalnih sukoba⁹⁰ kasnohabsburškoga razdoblja i međuraća kriju se teški uvjeti rada, eksploatacija radnika i počesto borba pojedinaca i obitelji za svakodnevno preživljavanje. Brojne pojedinačne sudbine radnika i socijalista i pored teško dostupnih izvora i ograničenja u znanju jezika, daleko su manje vidljive od novih ili nekadašnjih nacionalnih heroja, poput Marija Assa. Te su sudbine počesto manje poznate čak i od, danas glorificirane i isticane, višejezičnosti.

⁹⁰ Za recentnu bibliografiju o višejezičnosti u kasnom Habsburškom Carstvu vidi: Markian PROKOPOVYCH – Carl BETHKE – Tamara SCHEER, »Language Diversity in the Late Habsburg Empire: Foreword from the Editors«, u: ISTI (ur.), *Language Diversity in the Late Habsburg Empire*, Brill, Leiden – Boston, 2019., str. 1–11. Također, vidi radove u istoj publikaciji, koji analiziraju višejezične prakse na lokalnoj, svakodnevnoj razini.

SAŽETAK

Prilog o višejezičnosti socijalista u kasnohabsburškoj Rijeci: opaske o Samueleu Mayländeru

Rad donosi podatke o Samueleu Mayländeru (1866. – 1925.), socijalističkom vođi kasnohabsburške Rijeke, i njegovoj obitelji. Mayländeri su bili podrijetlom židovi iz jugozapadne Ugarske, doseljeni u Rijeku krajem 19. stoljeća. Doseljeni Mayländeri uspješno se integriraju i asimiliraju u riječko i sjevernojadransko građansko društvo, neki udajom za pripadnike građanskih obitelji i obraćenjem na katoličku vjeroispovijest, a drugi uspješnim poslovnim karijerama. Zbog pomanjkanja primarne građe teško je dati odgovor na jezične prakse među pripadnicima obitelji. Ipak, iz objavljenih nekrologa u riječkim novinama, dokumentacije iz gimnazijskih dana i bračnih veza može se zaključiti kako je obitelj bila višejezična.

Istraživanje je biografije samoga Samuelea Mayländera problematično jer, također, ne posjedujemo građu iz koje možemo neposredno razabrati njegove političke, nacionalne ili vjerske preferencije. Svakako, Samuele Mayländer bio je socijalističkoga opredjeljenja, kasnije i prvi predsjednik Komunističke partije Rijeka, ali i ličnost koja je bila pod utjecajem dominantne riječke talijanske kulturne paradigme. Studij medicine u Beču, javna angažiranost i politička aktivnost ukazuju na Mayländerova opredjeljenja, ali, kao i ugarsko židovsko obiteljsko podrijetlo, i na njegovu višejezičnost.

Na kraju, rad prati biografske podatke o Pavlu Kirchenknopfu, metalurškom radniku rodom iz Ugarske, koji početkom 20. stoljeća doseljava u Pulu i kasnije s obitelji u Rijeku. U Rijeci je Pavle Kirchenknopf označen kao socijalistički, odnosno komunistički aktivist i takav zapamćen od lokalne historiografije. Biografija Pavla Kirchenknopfa korisna je za propitkivanje spoznaja o osobama radničkoga podrijetla i pitanja njihovih jezičnih praksi. Prema sporadičnoj građi, iz matičnih knjiga rođenih u Puli i migracijama Kirchenknopfa može se pretpostaviti kako se obitelj služila s više jezika.

Zaključno, rad ukazuje na to kako pored pitanja višejezičnosti, socijalne i ekonomske teškoće trebaju biti uzete u obzir u društvenim i kulturnim povijestima sjevernoga Jadrana u kasnohabsburškom razdoblju, teškoće koje ostaju u pozadini idealiziranjem višejezičnoga habsburškog svijeta.

SUMMARY

An Article on the Multilingualism of the Socialists in Late Habsburg Rijeka: Remarks on Samuel Mayländer

The article provides data on Samuele Mayländer (1866–1925), socialist leader in late Habsburg Fiume/Rijeka, and his family. The Mayländer family were Jews from southwestern Hungary who had settled in Rijeka at the end of the nineteenth century. Following their move, the Mayländers successfully integrated and assimilated into the bourgeois society of Fiume/Rijeka and the northern Adriatic, some marrying members of bourgeois families and converting to Roman Catholicism, others having successful professional careers. The lack of primary sources makes it difficult to delineate language use among members of the family. However, through quoted obituaries in Rijeka's newspapers, data of the local gymnasium, and marriages, it can be concluded that the family was multilingual.

Research on Samuele Mayländer's biography in particular is problematic since, again, there are no primary sources to understand his national, religious, or political preferences. However, it is clear that Samuele was a dedicated socialist. Later in life, he was the first president of Fiume/Rijeka's communist party, but also someone under the influence of Fiume/Rijeka's dominant Italian cultural paradigm. His medical studies in Vienna, his public engagement and political activities, display Mayländer's sympathies, but also his Hungarian Jewish family background, his multilingualism.

Finally, the article follows the biographic data of Paolo Kirchenknopf, a metal worker from Hungary who, at the beginning of the twentieth century, emigrated to Pula, and with his family later moved to Fiume/Rijeka. In Fiume/Rijeka, Kirchenknopf is marked as a socialist – more precisely as a communist activist – and is remembered as such in local historiography. The biography of Kirchenknopf is useful in that it allows one to gain knowledge about figures from working-class backgrounds and their linguistic practices. Based on various, scattered sources – from records of birth in Pula and Kirchenknopf's migrations – it can be estimated that this family used more than one language.

In conclusion, the article points out how, aside from the question of multilingualism, social and economic difficulties have to be taken into account in the social and cultural histories of the northern Adriatic in the late Habsburg period – difficulties that remain in the background by idealizing the multilinguistic Habsburg world.

RIASSUNTO

Articolo sul plurilinguismo dei socialisti nella Fiume tardoasburgica: note su Samuele Mayländer

Il saggio offre notizie su Samuele Mayländer (1866–1925) leader socialista della Fiume tardo asburgica e sulla sua famiglia. I Mayländer erano ebrei originari dall'Ungheria sudoccidentale, immigrati a Fiume verso la fine del 19 secolo. Gli immigrati Mayländer si integrano e assimilano con successo nella società borghese fiumana e nord adriatica alcuni sposandosi con membri di famiglie borghesi e convertendosi al cattolicesimo, altri intraprendendo carriere di successo. Causa la mancanza di fonti primarie è difficile desumere le pratiche linguistiche dei membri della famiglia. Tramite necrologi pubblicati nei giornali fiumani, documenti del periodo ginnasiale e i matrimoni, è possibile desumere che la famiglia era plurilinguistica.

La ricerca sulla biografia di Samuele Mayländer è pure problematica perché non possediamo documentazione che possa in modo diretto farci desumere le sue preferenze politiche, nazionali, religiose o politiche. Certamente, Samuele Mayländer si considerava socialista, successivamente fu primo presidente del Partito comunista di Fiume, ma anche una personalità influenzata dal paradigma culturale italiano fiumano. Lo studio di medicina a Vienna, l'impegno pubblico e l'attività politica, dimostrano le simpatie del Mayländer ma, come le sue origini familiari ebraiche ungheresi, anche il suo plurilinguismo.

Infine, l'articolo segue i dati biografici su Paolo Kirchenkopf, operaio metallurgico originario dall'Ungheria che all'inizio del 20 secolo emigra a Pola e di seguito, con la famiglia, a Fiume. A Fiume Paolo Kirchenkopf è etichettato come attivista socialista ossia comunista e come tale ricordato dalla locale storiografia. La biografia di Paolo Kirchenkopf è utile per conoscere le biografie delle persone di estrazione operaia e la questione della loro passi linguistica. In base a documentazione sporadica, libri di nascita di Pola e le migrazioni dei Kirchenkopf, si può ipotizzare che la famiglia si serviva di più lingue.

In conclusione, il lavoro indica come accanto alla questione del plurilinguismo le difficoltà sociali ed economiche devono essere prese in considerazione nelle storie sociali e culturali dell'alto Adriatico nel tardo periodo asburgico, difficoltà che rimangono sullo sfondo dell'idealizzato mondo plurilinguistico asburgico.